

Rajageminaatiosta

Olavi Nuutinen

Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuissa on ilmestynyt pieni kirjanen, jonka nimenä on »Alkukahdennus. Näkökohtia eräistä suomen kielen sandhi-ilmiöistä». Tekijät ovat Fred Karlsson ja Jaakko Lehtonen.

Tämä kirjoitus ei ole kirjan arvostelu, vaan puheenvuoro aiheeseen kuuluvasta terminologiasta käytyyn ja käytävään keskusteluun. Karlsson ja Lehtonen pohtivat nimittäin myös terminologiaa haluten selkeyttää sitä. Onnistumatta.

Karlsson ja Lehtonen tulevat siihen tulokseen (s. 78), että terminologisesti ei ole tarvis antaa nimeä muulle kuin prosessille, joka alkukahdennus on. Tämä alkukahdennusprosessi voidaan kuvauksessa parhaiten pukea pidennyssäännön muo-

toon. »Tämä sääntö pidentää sellaisten morfeemien alkukonsonantteja, jotka lauseessa seuraavat tietyllä morfeemipiirteellä (sääntöpiirteellä) leksiikaalisesti merkittyjä morfeemeja.» Tämä on siis Karlssonin ja Lehtosen kuvauksen ydin.

Hyväksyttäköön alkulähtökohdaksi se, että termi, nimi, tarvitaan ennen kaikkea tälle prosessille. On selvää — niin kuin tekijät esittävät —, että *jäännöslopuke* on tältä kannalta ehdottomasti epäkelpo. Keskusteluissa esillä olleista vaihtoehtoista jäävät jäljelle Aarni Penttilän *alkukahdennus* ja Terho Itkosen *loppukahdennus*. Karlsson ja Lehtonen ovat *alkukahdennuksen* kannalla.

Prosessia kuvaavaksi termiksi *alkukah-*

dennus ei kuitenkaan ole yhtään sen parempi kuin *loppukahdennus*kaan. Se mikä siinä on vialla, on se, että se viittaa prosessin tapahtumapaikkaan väärin. Prosessiin ei tapahdu sen enempää alussa kuin lopussakaan, vaan sanojen — tai enklittisten partikkelien tapauksessa morfeemien — rajalla. Termillä on haluttu kuvata sitä, mikä kahdentuu, mutta sitä *alkukahdennus* ei kerro. *Alunkahdennus* olisi selvästi oikein, yhtä oikein kuin *loppukahdennus* olisi väärin. Yhdysosan nominatiivialku viittaa yksiselitteisesti vain paikkaan. Ilmiön oikein nimi olisi *sananrajakahdennus* tai *rajakahdennus*.

Konsonanttien kahdentumis- I. kahdennusilmiölle on olemassa vanhastaan hyvä termi *geminatio*. Miksei se tähän kelpaisi, kun kerran puhutaan *yleisgeminatiostakin* eikä *yleiskahdennuksesta*? Siis: *sananrajageminatio* tai *rajageminatio*.

Karlssonin ja Lehtosen mielestä kysymys terminologiasta on ratkaistu sillä, että *prosessilla* on nimi. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, ja se käy ilmi jopa tästä käsillä olevasta tutkimuksestakin implisiittisesti.

Karlsson ja Lehtonen pitävät tarpeettomana nimen antamista sille, jota on sanottu *aspiraatioksi*, *loppuhenkoseksi* ja *jäännösloppukeeksi* ja joka varsinaisesti on tämän rajageminatian aiheuttaja. He selettävät ilmiön siten, että tietyt morfeemit — esim. allatiivin morfeemi — on merkitty tietyllä morfeemipiirteellä (sääntöpiirteellä). Nämä merkityt morfeemit laukaisevat kahdennuksen. Artikkelissaan

Karlsson ja Lehtonen käyttävät tämän morfeemipiirteen merkinä mielivaltaista x :ää.

Puuttumatta siihen, onko tämä morfeemipiirretulkinta oikea vai väärä (sulkeissa saanen olla sitä mieltä, että se on väärä), haluan kiinnittää huomiota siihen, että Karlsson ja Lehtonen eivät kuitenkaan ole päässeet termistä ja sen tarpeesta eroon. Heillä on sille visuaalinen termi x ! »Se morfeemipiirre, joka aiheuttaa kahdennuksen» on yhtä hyvin verbaalisesti termistettävissä kuin visuaalisetkin. Tällaiselle kömpelölle selitykselle tarvitaan todellakin nimi. Eli nyt on vain kysymys siitä, mikä x :lle nimeksi!

Ikolalla on x :lle nimi: *jäännöslopuke*. Se ei kuitenkaan kai ole ihan kelvollinen: se saattaa johtaa ajattelemaan, että näissä morfeemeissa aina lopussa olisi jotakin. Huono se ei missään tapauksessa ole. Vielä sopivampi termi, joka liittäisi ilmiön aiheuttajan ja ilmiön toisiinsa olematta väärä ja johtamatta harhaan, olisi *rajaklusiili* tai *rajaklusiilipiirre*, jos niin halutaan. Siis: loppukahdennus, alkukahdennus = *rajageminatio* t. *-kahdennus*. Loppuhenkonen, aspiraatio, jäännöslopuke, morfeemipiirre- x , = *rajaklusiili(piirre)*.

Kahden termin olemassaolo on ehdottoman tarpeellinen. Se päästää meidät tällä hetkellä vallitsevasta puhumisen hankaluudesta, joka on koettu ennen kaikkea sen jälkeen kun poistettiin ilmiön aiheuttajalta nimi ja annettiin tilalle vain ilmiön nimi.

Osoite:

*Helsingin yliopisto
Suomen kielen laitos
Fabianinkatu 33
00170 Helsinki 17*